

УДК 37(09)(477)

КОРФ МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ – ЗАСНОВНИК НАРОДНОЇ ЗЕМСЬКОЇ ШКОЛИ

Бондар Л.С

У статті розкрито внесок українського педагога і методиста, земського діяча і засновника однокласної сільської земської школи з трирічним строком навчання Миколи Олександровича Корфа в українську педагогіку.

Ключові слова: М.О.Корф, народна освіта, земська школа, педагог, методист.

В статье раскрыто вклад украинского педагога и методиста, земского деятеля и организатора одноклассной сельской земской школы с трёхлетним сроком обучения Николая Александровича Корфа в украинскую педагогику.

Ключевые слова: Н.А.Корф, народное просвещение, земская школа, педагог, методист.

The article elucidates pedagogical contribution of famous Ukrainian pedagogue and methodologist, Zemstvo public figure, organizer of rural one class three year study Zemstvo school Nicolai Aleksandrovich Korf.

Key words: N.A.Korf, public education, Zemstvo school, pedagogue, methodologist.

У розвитку освіти та педагогічної науки України почесне місце належить творчості та практичній діяльності Миколи Олександровича Корфа (1834–1883) – одного з визначних діячів народної освіти 60–70-х років XIX ст. Яскрава особистість педагога і методиста початкової школи, 175-річчя від дня народження якого святкуємо цього року, привертає увагу не лише істориків педагогіки, а й широкого загалу вчителів та наукових працівників.

Після закінчення ліцею в 1854 р. із золотою медаллю Микола Олександрович деякий час працював у Міністерстві юстиції, а через рік надовго оселився в с. Нескучному, де пройшло його дитинство. Десять років він прожив у цьому селі, зрідка від'їжджаючи за кордон. Двічі побував на батьківщині Песталоцці (у Швейцарії), де вивчав шкільну справу. Після повернення додому відкрив школу для простолюду та бібліотеку, для якої випишував книжки з філософії, педагогіки, журнали й газети французькою, німецькою та англійською мовами.

Педагогічну діяльність М.О.Корфа можна умовно поділити на три періоди: з 1867 р. до усунення його від земської діяльності й добровільної еміграції за кордон в 1872 р.; із 1872 до 1880 р. – період перебування у Швейцарії; повернення в Росію і до останніх днів життя (1880–1883).

У поширенні знань серед народу педагог убачав свій патріотичний обов'язок, а школу вважав одним із наймогутніших засобів цього процесу. Ідеальною початковою школою, на думку педагога, є така, де кожен учитель має лише один клас. Він створив новий тип школи – трирічну земську з одним

учителем – і розробив навчальну програму для неї. Програма охоплювала: читання, письмо, 4 арифметичні дії, світознавство та Закон Божий. Заняття проводив один учитель у трьох класах одночасно. Підготовці вчителів до роботи в малокомплектній школі педагог віддавав багато сил, розробив докладні плани занять і методики проведення уроків. Тривалий час ця школа залишалася зразком для всіх земських шкіл Росії.

Із 1866 р. розпочалася земсько-педагогічна робота М.О.Корфа. Першу земську народну школу він організував у 1867 р. в с. Олександрівці Олександрівського повіту колишньої Катеринославської губернії. Того ж року він видав книжку “Земський вопрос (О народном образовании)”. У гостро публіцистичній формі автор захистив основні педагогічні вимоги, здійснення яких мало поліпшити справу народної освіти.

Під час розробки “науки про початкове навчання” М.О.Корф, з одного боку, спирався на західноєвропейський педагогічний досвід, пристосовуючи його до умов життя селян своєї країни; з іншого – на ідеї, висунуті російською суспільно-педагогічною думкою 60-х років XIX ст. У багатьох питаннях він узагалі був самостійним теоретиком, талановитим практиком. “Лише ті теорії та ідеали можуть здійснитися, – підкреслював М.О.Корф, – які випливають із спостережень над навколишнім середовищем, і лише та практика виявиться тривалою і продуктивною, яка чужа однобічності буде освіжатися розумною теорією” [10, с. 218].

М.О.Корф був релігійною людиною і вважав, що природничі науки розвивають у дітей схильність доходити істини шляхом спостережень і виховують "іскру любові до Бога". Навчання не повинно бути поверховим, а має відповідати розумовим здібностям учнів; учитель мусить застосовувати різноманітні методи, наочність, індивідуальний підхід.

Микола Олександрович був переконаний, що навчання має здійснюватися рідною мовою з обов'язковим вивченням російської мови та вихованням поваги до всіх національностей: Ведучи мову про українські школи, він зазначав, що в майбутньому, коли народні школи будуть відвідуватися хоча б років п'ять, цілком закономірно буде розпочинати навчання в народній школі з малоросійської мови як найближчої і закінчувати російською, знання якої завжди повинне складати одне із завдань малоросійської школи [10, с. 378].

Не цурався Микола Олександрович і громадської роботи: його обирали повітовим гласним, почесним мировим суддею. У 1866–1872 рр. він активний член, а потім і голова побутової училищної ради в м.Олександрівськ (тепер Запоріжжя), де створив нові початкові земські школи (понад 40). Організовував учительські з'їзди. У 1870 р. Петербурзьке педагогічне товариство обирає його своїм почесним членом.

Протягом п'яти років, починаючи з 1867 р., для самоосвіти вчителів М.О.Корф видавав щорічні "Отчеты Александровского уездного училищного совета", які розповсюджувалися по всій Росії. У цих своєрідних педагогічних працях розповідалося про відкриття народних училищ, створення навчальних програм, рекомендувався розклад занять, давалися методичні поради.

Послідовник педагогічних поглядів К.Д.Ушинського, Микола Олександрович запровадив у створених ним школах навчання за книжками "Родное слово" та "Детский мир" К.Ушинського. Він сам писав навчальні книжки для дітей. У 1872 р. уклав першу книжку для читання "Малютка", що мала підготувати учнів до свідомого сприйняття "Родного слова". До неї увійшли уроки для читання, малюнки, прислів'я. Метою книжки було не лише вдосконалити техніку читання та письма, а й сприяти розвитку світогляду учнів, збагаченню словникового запасу. Велику увагу автор приділив наочності навчання. Навчальний матеріал "Малютки" згодом увійшов до книжки "Наш друг".

Праця М.Корфа "Русская начальная школа" (1870) для діячів земських шкіл – своєрідна педагогічна енциклопедія початкового навчання, перша в Росії книжка зі школознавства. Пізніше її доповнила збірка "Наше школьное дело". Книжка для класного читання "Наш друг" (1871) була доповненням до "Родного слова" К.Ушинського. Вона мала розвивати мислення й мовлення учнів, одночасно давала знання з природознавства, гігієни людини, поради із сільського господарства. "Наш друг" став дуже популярним, і в 1876 р. вийшло його четверте видання. Пізніше, в 1881 р., Микола Олександрович склав як доповнення до неї методичний посібник для вчителів "Руководство".

Педагогічна діяльність М.О.Корфа була високо оцінена громадськістю. У 1870 р. Петербурзьке педагогічне товариство обрало його своїм

почесним членом. У 1871 р. він став почесним членом Московського університету й Московського комітету грамотності. Проте його громадська діяльність, виступи проти бюрократизму й поміщицького свавілля призвели до того, що на земських виборах в 1872 р. його забалотували землевласники. Реакційні поміщики Олександрівського повіту не обрали його членом повітової училищної ради. Це, а також уведені урядом обмеження земського самоуправління змусили його виїхати до Швейцарії. Він оселився в Женеві, де прожив до 1880 р. Педагог відкрив там російську школу, досліджував місцеву систему освіти, працював над книжкою "Итоги народного образования в европейских государствах" (1879). Під час перебування М.О.Корфа за кордоном Петербурзький комітет грамотності нагородив його золотою медаллю за "літературну і безпосередню діяльність з народної освіти" (1873).

У 70-і роки Микола Олександрович пробував свої сили в педагогічній теорії, осмислював зроблене. З-під його пера вийшли: "Земский вопрос (О народном образовании)" (1867), "Русская начальная школа" (1870), "Теория Дарвина и вопросы педагогики" (1873), "Как обучать грамоте ребят и взрослых" (1880), "Наши педагогические вопросы" (1882). Педагога дуже хвилювала думка К.Д.Ушинського про методичний і науковий рівень його публікацій. Костянтин Дмитрович дав позитивний відгук на книжки "Русская народная школа" і "Руководство к обучению грамоте по звуковой методе". У листі до нього М.О.Корф викладав своє бачення використання "Родного слова" в умовах сільської школи. У відповіді К.Д.Ушинський зазначив, що вирішив перевидати книжку спеціально для сільських шкіл. Оцінюючи діяльність М.О.Корфа, він писав: "О, якби Вас можна було помножити на число наших губерній, не говорячи вже повітів, через 10 років Росія була б вже інша" [16, с. 81].

Педагог не обмежувався підготовкою "руководств", підручників, а написав велику кількість журнальних і газетних статей. Статті, подані в "С.-Петербургских Ведомостях" під назвою "Земский вопрос", були видані окремою брошурою, а опубліковані в "Народной школе", "Семье и Школе", "С.-Петербургских ведомостях" и "Вестнике Европы" – книжкою "Наше школьное дело. Сборник статей по училищеведению" (1873).

У 1874 р. М.О.Корф виступив проти "Положення о начальных народных училищах", яке ставило їх у залежність від інспекторів (цього року було затверджено нове "Положення...", що проіснувало до 1917 р.). Він розробляв питання інспектування та інструктування народної школи.

У 1880 р. Микола Олександрович повернувся до Росії. 17 жовтня 1880 р. Маріупольськими земськими зборами його одностайно обрали почителем Майорської і Врем'євської шкіл, членом повітової училищної ради. Він не полишає громадсько-педагогічної діяльності, створює недільні школи в Маріупольському повіті (1882), керує учительськими з'їздами на Херсонщині, в Бердянську (1883).

У доповіді "Про скорочення штатів учительських помічників у повіті і заходи на користь народної освіти, здійснювані за рахунок цієї економії" на

земських зборах М.О.Корф обґрунтував необхідність різноманітних форм навчання. Крім початкових земських шкіл, він запропонував організувати недільні повторювальні, пересувні й тимчасові школи, народні бібліотеки тощо. Великого значення надавав педагог пересувним школам, які діють на селі лише тимчасово, а потім переїжджають на короткий час в інше село. Він був переконаним противником тілесних покарань.

Активна діяльність Миколи Олександровича Корфа не завжди викликала схвалення земств. Він зазнав цькування реакційної преси та урядових кіл, що обстоювали антиліберальні, антидемократичні тенденції. В деяких газетах і журналах Корфа називали "приблудною-німцем", "безбожником", "матеріалістом", "неблагонадійною людиною". У зв'язку з цими нападами в 1882 р. він відмовився балотуватися на посаду завідувача московських шкіл (у Московській управі).

Не відмовляючись від того, що найголовнішим завданням "малоросійської школи" є вивчення мови російської як загальнодержавної, М.О.Корф підкреслював необхідність навчання українською мовою: "Навчання рідній мові має бути покладене в основу всього елементарного навчання". Адже це – священне право для кожної нації. Проте російський уряд не лише заборонив друкувати книги українською мовою, українські театр і музику, а й переслідував мову корінної нації в школах України.

М.О.Корф був не просто педагогом, організатором початкових шкіл, а вченим, що стояв на рівні

досягнень європейської і світової науки свого часу. Хоча він працював переважно в Україні, його діяльність має велике значення і для Росії, де сільська школа створювалася за зразком земської, запровадженої Миколою Олександровичем.

13 листопада 1883 р. М.О.Корф помер там, де й народився (в Харкові), на руках дружини "від остаточного виснаження життєвих сил".

На черговій сесії Маріупольських повітових зборів слухалося питання про створення школи імені Миколи Корфа, вчителі пропонували вивісити його портрети в усіх школах. Міністерство освіти категорично відмовило в цьому. Так тривало 10 років, доки подружжя Катерина Миколаївна, його донька, і В.І.Немирович-Данченко, видатний театральний діяч, на власні кошти не заснувало школу для дітей селян, яку і в народі, і офіційно називали корфівською (1895).

Педагогічна спадщина М.О.Корфа стала предметом ряду спеціальних досліджень. Це книги про життя та діяльність педагога, наукові дослідження, статті.

У Донецьку, Запоріжжі, Києві та інших містах України відбуваються науково-практичні конференції, присвячені ювілейним датам педагога і просвітителя М.О.Корфа. Більшість його педагогічних ідей зберегли свою актуальність і в наш час. Учителі-практики, вчені постійно звертаються до творчого доробку М.О.Корфа з метою розв'язання злободенних проблем і завдань сучасної школи.

Література

1. Бендриков К. Е. Н.А.Корф. – выдающийся организатор русской нач. школы / К. Е. Бендриков // Нач. шк. — 1945. — № 12. — С. 35—41.
2. Бондарь Л. С. Николай Александрович Корф / Л. С. Бондарь // Антология педагогической мысли Украинской ССР / [сост. Н. П. Калениченко]. — М., 1988. — С. 186—189.
3. Бондар Л. С. Корф Микола Олександрович / Л. С. Бондар // Українська педагогіка в персоналіях : [навч. посібник] : у 2 кн. / [за ред. О. В. Сухомлинської]. — К. : Либідь, 2005. Кн. 1. — 2005. — С. 346—353.
4. Егоров С. Ф. Выдающийся русский педагог второй половины XIX века / С. Ф. Егоров // Сов. пед. — 1984. — № 8. — С. 33—41.
5. Корф Н. А. Земский вопрос (О народном образовании) / Н. А. Корф. — СПб., 1867. — 64 с.
6. Корф Н. А. Итоги народного образования в европейских государствах / Н. А. Корф. — СПб., 1879. — 142 с.
7. Корф Н. А. Малютка: Первая книга после азбуки для народной школы и семьи / Н. А. Корф. — СПб., 1872.
8. Корф Н. А. Наш друг : [книга для чтения учащихся в школе и дома и руководство к начальному обучению родному языку] / Н. А. Корф — [19-е изд.]. — СПб., 1908. — 279 с.
9. Корф Н. А. Наше школьное дело / Н. А. Корф // Сб. статей по училищеведению Н. А. Корфа. — М., 1873. — 431 с.
10. Корф Н. А. Наши педагогические вопросы / Н. А. Корф. — М., 1882. — 409 с.
11. Корф Н. А. Руководство для воскресных повторительных школ : [программы, конспекты, методические указания и домашние работы] / Н. А. Корф. — СПб., 1882. — 51 с.
12. Корф Н. А. Руководство к "Нашему другу" : [книга для учащихся] / Н. А. Корф. — [2-е изд.]. — СПб., 1882.
13. Корф Н. А. Руководство к обучению грамоте по звуковой методике / Н. А. Корф. — 6[-е изд.]. — Екатеринослав, 1867. — 96 с.
14. Корф Н. А. Русская начальная школа. Руководство для земских гласных и учителей сельских школ / Н. А. Корф. — [8-е изд.]. — СПб., 1879. — 283 с.
15. Песковский М. Л. Барон Н.А.Корф: Его жизнь и общественная деятельность / М. Л. Песковский. — СПб., 1893. — 95 с.
16. Сватиков Ф. Ф. Н.А.Корф – основатель народной земской школы / Ф. Ф. Сватиков // Сов. пед. — 1938. — № 4. — С. 86—101.